

Utóirat: A CSKP KB április 10-én nyilvánosságra hozott akcióprogramjából és Biľák elvtárs április 9-i, a SZLKP KB ülésén elhangzott referátumából kitűnik, hogy a Csemadok javaslatának leglényegesebb elveit (a nemzetiségek egyenjogúságának alkotmányos és törvényes biztosítékai, államhatalmi és közigazgatási szervezetben, valamint közéletben való arányos képviselet, öngazgatás és önrendelkezés elve) mind a CSKP, mind a SZLKP felső vezetése elfogadta.

Bratislava, 1968. április 11.

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 24. d., 001609/2-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

133

Pozsony, 1968. április 30. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a magyar kisebbség helyzetéről, a szlovák sajtó magyarellenes írásairól és egyéb magyarellenes megnyilvánulásokról.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 17/1/1968

Készült: 5 példányban.

Kapják: 3 pl. Központ

1 pl. Nagykövetség

1 pl. saját

Pozsony, 1968. április 30.

Tárgy: Magyar nemzetiség helyzete

Melléklet: 1 boríték⁴⁶⁶

17/1968 SzT. sz. április 8-án kelt jelentésemben⁴⁶⁷ ismertettem a szlovákiai magyar nemzetiségnek (Csemadok) az itteni demokratizálódási folyamathoz és a szlovák-cseh viszony federatív⁴⁶⁸ alapon való rendezéséhez kapcsolódó követeléseit, javaslatait.

A Csemadok az Új Szó hasábjain keresztül széleskörű vitára bocsátotta javaslatait. Április 20-ig bezárólag a Csemadokhoz, illetőleg az Új Szó szerkesztőségéhez 311 észrevétel, ill. kiegészítő javaslat érkezett. Ezek közös vonása, hogy kivétel nélkül egyetértettek a Csemadok által kidolgozott javaslatokkal, azt egy sor helyi konkrét példával támasztották alá és további konkrét javaslatokkal egészítették ki, amelyek egy része reálisnak tűnik, másik része irreális, de tudatos nacionalista szempontok egyiknél sem fedezhetők fel.

A szlovák sajtó azóta sem ismertette a Csemadok javaslatait. Ez alól csak egy-két lap kivétel, amelyik azonban szintén csak a kérdésnek egy-egy részletére tért ki. A szlo-

466 A boríték a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos újságcikk-kivágásokat tartalmaz.

467 Lásd a 132. sz. dokumentumot.

468 Helyesen: föderatív.

vák sajtó egészére az jellemző, hogy egyrészt a Csemadok javaslatainak tudatos és szándékos agyonhallgatásával – ez megbízható értesüléseim szerint a szlovák felső pártvezetés intenciója alapján történik – másrészt egyes túlkapások, irreális követelések kiemelésével, a Csemadok-vezetők nyilatkozataiból tendenciózusan kiragadott idézetekkel (pl. Lőrincz elvtárs március 27-én Új Szóban megjelent interjújából), továbbá rosszindulatú, általában az itteni magyar nemzetiség ellen irányuló cikkekkel (Olšinský, Gáfrík)⁴⁶⁹ általános magyarellenes hangulatot keltsenek (mintha a magyarok a köztársaság szétverésére törekednének) és így lejárassák a szlovák közvélemény előtt a helyes, jogos követeléseket is.

A szlovák sajtóban megjelent cikkek, amelyek egy részét magyar fordításban folyamatosan felterjesztettem, másik (csak kirívó) részét mellékelem, világosan mutatják, hogy egy szervezett kampányról van szó, nem egyes személyek egyéni, szubjektív megnyilatkozásairól. E kampány során azt igyekeznek bizonyítani, hogy Dél-Szlovákia magyarlakta vidékein nem is annyira a magyar nemzetiség helyzetén kell javítani, hanem az ott élő, (többségükben annakidején Magyarországról áttelepült) szlovákok helyzetén, akik az utolsó 20 évben és jelenleg is rendkívül erős nemzeti elnyomásnak, erőszakos magyarosításnak vannak kitéve. (!)

A sajtókampányban fő teret kap a Matica slovenská, illetve helyi szervezeteinek, klubjainak újjáalakítása elsősorban Dél-Szlovákiában, a vegyesen lakott nemzetiségi területeken. E szervezet és klubok fő feladatául az ott élő szlovákok nemzeti öntudatának és kultúrájának ápolását, a szlovákok nemzeti érdekeinek védelmét tűzik feladatul. A sajtóhoz, központi párt- és állami szervekhez küldött határozatokban nacionalista uszítással vádolják a Csemadokot és vezetőit, elsősorban Lőrincz elvtársat és követelik:

- a hivatalos szlovák nemzetiségi politika olyan értelmű megváltoztatását, hogy az jobban védje a magyarlakta területen lakó szlovákok nemzeti érdekeit;
- a szlovák nyelvnek mint hivatalos nyelvnek törvény útján való előírását és bevezetését [a] hivatalokban (tehát a kétnyelvűség megszüntetését);
- minden rendelkezésre álló hírközlési eszközzel tájékoztatni a szlovák közvéleményt a magyarlakta vidékeken élő szlovákok „súlyos” helyzetéről;
- a reciprocitás elvének állami szinten történő érvényesítését az itteni magyar, illetve a magyarországi szlovák nemzetiség részére biztosítandó jogokat és lehetőségeket illetően.

(Megbízható értesüléseim szerint a Matica slovenská helyi szervezeteinek elsősorban Dél-Szlovákiában siettetett létrehozása sem egészen spontán helyi kezdeményezésből indult ki, hanem központi sugalmazásra.)

A szlovák felső párt- és állami vezetés hozzáállása: a Csemadok, illetve a magyar nemzetiség által felvetett javaslatokat, követeléseket általában irreálisnak, túlzottnak és jogtalanoknak tartják. Ezt a beszélgetések alapján leszűrt tapasztalatok mellett a következő tények is bizonyítják:

- A szlovák sajtó (a sajtószabadság ellenére is „irányított”) hallgatása;
- A SZLKP KB Elnöksége azóta sem tárgyalta meg ezt a kérdést;
- Biľák elvtárs a SZLKP KB I. titkára, Lőrincz elvtársnak erre vonatkozó észrevételeire kiragadott extrém, irreális követelések, túlkapások, szélsőségek példálódzásával válaszol;

469 Az eredeti dokumentumban: Olsinszki, Gráfik.

– Pecho elvtárs, a SZLKP KB (ideológiai) titkára a nyitrai főiskolások március 22-i értekezletén lényegében azzal utasította vissza a magyar főiskolások követeléseit, hogy Magyarországon még ilyen jogok sincsenek biztosítva az ottani szlovákok számára;

– Lúčan iskolaügyi megbízott ugyanezen az értekezleten lényegében úgy válaszolt: „mit akarnak a magyarok, nincsenek meg az összes polgári jogaik?”;

– Sádovský elvtárs, a CSKP KB titkára egy ugyancsak Nyitrán április 26-án tartott nyilvános gyűlésén kb. 1000 résztvevő előtt – és óriási tapsal fogadva – kijelentette, hogy az itteni magyar vezetőknek és szervezeteknek uszítás helyett inkább a közeledés útjának keresésén kellene fáradozniuk (bár hozzátette, hogy bizonyos „rendezésre” ezen a téren is szükség lesz).

Hasonló példát még többet lehetne idézni, de még a pozitívabb hozzáállások is csak odáig terjedtek, hogy „a magyaroknak egyelőre várniuk kellene, amíg meg lesz a federáció, utána majd sorra kerülhetnek”.

Nem foglaltak pozitív álláspontot – vagy legfeljebb csak általánosságban – a SZLKP kerületi konferenciái sem. A nyugat-szlovákiai és a közép-szlovákiai kerületi konferenciákon egyaránt éles támadások érték a Csemadokot és személy szerint Lőrincz elvtársat. Bratislavában e támadásokat csak Ferencei elvtárs, a dunaszerdahelyi járási pártbizottság első titkára utasította vissza. A közép-szlovákiai (besztercebányai) konferencián az egyik küldött a szlovák lakosság között elterjedt, sokszor szándékosan, tudatosan elferdített hírek alapján kijelentette: „ha valakinek nem tetszik az együttélés, fogja magát és költözzön el”. Miután a konferencián részt vett központi pártküldöttségnek Lőrincz elvtárs is tagja volt, a konferencia küldöttei javaslatára Lőrincz elvtárs külön felszólalt és megmagyarázta mi a helyzet ezen a téren. Ennek alapján a konferencia küldöttei közül többen felálltak és bizalmukról biztosították Lőrinczet. A konferencia olyan határozatot hozott, hogy a Smer, a közép-szlovákiai PB⁴⁷⁰ lapja szó szerint közölje Lőrincz elvtárs hozzászólását. Ennek ellenére a Smer április 29-i számában a teljes hozzászólás leközlése helyett csak egy rövid interjút közölt Lőrincz elvtárssal, amely a kérdéskomplexumnak csak igen kevés vonatkozásaira térhetett ki.

A szlovák magatartás rendkívül feszült helyzet kialakulásához vezetett, a vegyes nemzetiségű területeken, éles reagálásokat váltott ki a Csemadok és az Új Szó szerkesztősége fiatalabb tagjai között, de általában az itteni magyar értelmiségnél is. Dénes Ferenc elvtárs pl. már gyakorlatilag nem tölti be az Új Szó főszerkesztői tisztségét, mert a szerkesztőség többi tagja azzal az indokolással, hogy Dénes nem hajlandó következetesen és határozottan képviselni a magyar nemzetiség érdekeit és szembeszegetni a szlovák nacionalista megnyilvánulásokkal, megtagadta a vele való együttműködést. Az Új Szó azóta több cikkben utasította vissza rendkívül élesen és határozottan a szlovák sajtóban (Kultúrny život, Roľnícke noviny, Predvoj,⁴⁷¹ Smena) megjelent rágalmozó, magyarellenes cikkeket.

A Csemadok Központi Bizottságában értesüléseim szerint eddig sikerült biztosítani a viszonylagos nyugalmat, de – különösen a fiatalabbak részéről – ott is egyre erőteljesebben jelentkeznek radikálisabb hangok és törekvések. Lőrincz elvtárs helyzete sem mondható szilárdnak, elsősorban a Csemadok KB-n belül érik támadások, bár a vidéki szervezetek általában támogatják és kiállnak mellette. Lőrincz eléggé elkeseredett hangulatban van első-

470 pártbizottság.

471 Predvoj – utólag kézzel a sor fölé írva.

sorban az őt szlovák részről érő vádak miatt, amelyek magyar burzsoá nacionalizmussal, sovinizmussal, sőt irredentizmussal vádolják. A SZLKP KB április 9-i ülésén beadta lemondását a SZLKP KB elnöki tisztségéről,⁴⁷² amit azonban a KB nem fogadott el és titkos szavazással bizalmat szavaztak neki, mindössze 4 ellenszavazatot kapott. Nyilvánosan azonban a párt eddig nem állt ki mellette és nem ítélte el az őt érő szlovák vádaskodásokat.

Az állami szervek (Szlovák Nemzeti Tanács) területén valamivel pozitívabbnak tűnik a helyzet. A szlovák–cseh federatív megoldás különböző vonatkozásait – köztük a nemzeti kérdés rendezését is – összesen 17 bizottság készíti elő, s a nemzetiségi kérdést illetően Barbírek, a SZNT megbízott elnöke állítólag igen pozitív instrukciókat adott a bizottságok tagjainak.

Az itteni magyar nemzetiség ellen indított rosszindulatú, nacionalista hangulatkeltő kampány már a szlovák közvélemény elég széles köreit – különösen az ifjúságot – átfogja és meglehetősen egyértelműen, általános magyarellenes hangulat kialakulása irányában befolyásolja. Ennek már konkrét – és megítélésem szerint a jövő szempontjából rendkívül veszélyes megnyilvánulásai is vannak. Április 28-án pl. a bratislavai főiskolások egy Stúr-emléktúrát és összejevetelt rendeztek a Bratislavától 9 km-re lévő Devín-hegyen.⁴⁷³ Az ünnepség színhelyére menetelő kb. 7000 fős ifjúsági sereg útközben egy magyar, Hungarocamion jelzésű gépkocsit kövekkel dobált meg s a meglepett gépkocsivezetőt „disznó magyar” szitkokkal illették. Hasonló, magyarokat szidalmazó jelszavakat a felvonulók az út további részén is kiabáltak, amit nemcsak a mellékelt levél, hanem megbízható szemtanúk is megerősítettek. A devíni ünnepségen (amelyen nem hivatalosan jelen voltam) a fő szónok szintén nacionalista uszítással vádolta Lőrinczet és a Csemadokot, amit az akkor már kb. 12 000 főnyi, főleg fiatalokból álló tömeg óriási füttykoncerttel nyugtázott és olyan felkiáltásokkal tarkított, hogy „ha nem tetszik nekik, menjenek haza!”.

Az eddig kialakult és kialakulóban lévő helyzet alapján számítani kell további, még élesebb magyarellenes megnyilvánulásokkal is. Megítélésem szerint elsősorban két kérdés az, amelyek kapcsán további, konkrétan Magyarország-ellenes támadásokra kell felkészülnünk, elsősorban sajtóvonalon. Ezek:

a) a magyarországi szlovákok helyzete, az itteni magyar nemzetiség helyzetével való mechanikus összehasonlítása s ennek kapcsán a reciprocitás elve érvényesítésének a követelése;

b) a kultúrártékek cseréje, amelynek kapcsán – értesüléseim szerint – már jelenleg is sok olyan megírt cikk fekszik az újságírók fiókjában, amelyek megjelenését korábban csak a sajtócenzúra akadályozta meg.

Figyelembe kell venni, hogy a sajtócenzúra eltörlése óta Csehszlovákiában gyakorlatilag nincs olyan erő és hatalom, amely a sajtót hatékonyan befolyásolni, irányítani s szükséges esetekben korlátozni is tudná.

Fentiek alapján javasolom mielőbb megfelelő szinten mérlegelni, melyek azok a határok, amíg reagálás nélkül személhetjük az ilyen irányú fejleményeket. Meggyőződésem, hogy nem szolgálna a közös ügyet, ha sajtóvonalon bocsátkoznánk vitába. Ugyanakkor azt sem tartanám helyes megoldásnak, ha szó nélkül, véleményünk megfelelő kinyilvánítása nélkül esetleg túl messzire hagynánk fejlődni a dolgokat. A magam részéről – a mostani helyzet alapján – két eljárást javaslok megfontolni:

472 Helyesen: elnökségi tagságáról.

473 Vagyis a dévényi várnál.

a) egy legközelebbi, arra megfelelő alkalommal magas szinten kinyilatkoztatni, hogy pártunk és kormányunk a különböző országokban élő nemzetiségek helyzetének rendezését mindig az illető ország belső ügyének tekintette és ezt az elvet vallja továbbra is;

b) a közeljövőben meglátogatnám Bifak elvtársat, a SZLKP KB első titkárát és (saját nevemben) aggodalmamat fejezném ki, nem fognak-e az utóbbi időben észlelt magyar-ellenes megnyilvánulások egy olyan egészségtelen, feszült légkör kialakulásához vezetni, amelyek kölcsönös nehézségeket, problémákat okozhatnak pártjainknak és kormányainknak az országaink, népeink közötti barátság elmélyítésére irányuló törekvéseinkben. A helyzet további, aggasztó romlása esetén – természetesen csak előzetes központi jóváhagyás, illetve meghatalmazás alapján – eljárásomat pártunk nevében ismételhetném meg.

Sztankó
főkonzul

Uj.: Jelentésem elkészülése után jelent meg a hír, hogy április 30-án Bratislavában fellelős szlovák párt- és állami vezetők (SZLKP KB titkára, kerületi pártbizottságok titkárai, Szlovák Nemzeti Tanács alelnöke, az oktatásügyi megbízott helyettese), valamint a magyar és ukrán nemzetiségek szervezeteinek (Csemadok, UDKSZ) vezető képviselői közös tanácskozáson tárgyalták meg a magyar és ukrán nemzetiség által felvetett követeléseket, javaslatokat. A tanácskozásról kiadott részletes közlemény arra mutat, hogy azon megfontolt józansággal, szubjektív indulatok nélkül tárgyalták a kérdést. A tanácskozás résztvevői – a közlemény alapján – reálisnak és jogosnak tartják a nemzetiségek által felvetett problémákat és azokat a CSKP akcióprogramjában lefektetett elvek szerint (amelyek, mint előző jelentésemben utaltam rá, lényegében tartalmazzák az összes alapvető követeléseket) javasolják rendezni. A tanácskozás javasolta, hogy SZLKP KB mellett hozzanak létre a szlovák nemzet és a magyar, valamint ukrán nemzetiség képviselőiből egy nemzetiségi bizottságot, továbbá, hogy a nemzetiségi területek kommunista képviselőinek részvételével rendezzenek egy országos szemináriumot a nemzetiségi problémák megvitatására.

A tanácskozásról kiadott közlemény tartalma és objektív, nyugodt hangneme minden bizonnyal enyhíteni fogja azt a feszült légkört és hangulatot, amely az utóbbi hetekben alakult ki mind a szlovák, mind a magyar lakosság körében. Sajnos, a felszított, indulatokat már nehezebb lecsillapítani, könnyebb és hasznosabb lett volna ilyen tanácskozással korábban elejét venni a feszültségek kialakulásának. Azt is meg kell jegyezni, hogy a szlovák lapok közül ezt a közleményt is csak a Pravda közölte teljes terjedelmében, a többi lap közül egy-kettő csak megemlítette, hogy volt egy ilyen tanácskozás. Végül figyelemreméltó, hogy május 1-jén egész Bratislavában nem lehetett Új Szót kapni (ez a szám hozta a közleményt).

Bratislava, 1968. május 2.

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 24. d., 001609/3-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

Budapest, 1968. június 6. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul feljegyzése a nemzetiségi kérdés újabb fejleményeiről, amelyben beszámol a szlovák és magyar sajtó hasábjain zajló vitáról és a Matica slovenská dél-szlovákiai aktivizálódásáról.

Sztankó Pál
főkonzul

SZIGORÚAN TITKOS!
Készült 6 példányban
1. Péter elvt.
2. Erdélyi elvt.
3. Szűcsné elvt.-nő
4. Prága
5. Bratislava
6. Osztály

Feljegyzés

Tárgy: Magyar nemzetiségi kérdés újabb fejleményei

Legutóbbi jelentésem óta a szlovákiai magyar nemzetiséggel kapcsolatban a helyzet lényegében nem sokat változott, a feszültség változatlanul tovább tart, bár az utóbbi időben magyar és szlovák részről kölcsönösen tapasztalhatók olyan törekvések is, amelyek a súrlódások és ellentétek csökkentésére, a szlovák-magyar közeledés és kölcsönös megértés elősegítésére irányulnak.

A feszültségek fenntartásában és mesterséges élezésében szlovák részről elsősorban a következő tényezők játszanak szerepet:

A szlovák sajtó – elsősorban a Kultúrny život és a Smena – változatlanul a magyarellenes cikkek nagy tömegét hozza, amelyek:

– Azzal vádolják a magyarokat, hogy támadják, verik a szlovákokat (sőt Gáfrík már lincselési kísérletekről ír a KŽ 22. számában)⁴⁷⁴ csak azért, mert szlovákul beszélnek;

– Az iskolai helyzetet úgy értékeli, hogy az a magyaroknak kedvez, hogy a szlovák gyerekek elmagyarosítását segíti elő, mert a szlovák gyerekeknek sok helyen magyar iskolába, óvodába kell járnok, szlovák iskola, óvoda hiányában. Tény, hogy ahol csak 5-6 szlovák iskolás gyermek van egy faluban, a meglévő rendelkezés értelmében nem nyithatnak külön osztályt (a rendelet 20 gyerek jelentkezését írja elő, a gyakorlatban azonban már 10-12 szlovák gyerek részére is létesítenek külön osztályt). Viszont az is tény, hogy ez a rendelkezés legalább olyan – ha nem nagyobb – mértékben vonatkozik a magyar gyerekekre, iskolásokra is. A cikkek azonban egyoldalúan csak azt hangsúlyozzák: túrhetetlen, hogy a szlovák gyerekeknek magyar iskolába kelljen járnok, hogy a szomszédos falvakba legyenek kénytelenek utazni naponta szlovák iskolába. A szlovák Iskolaügyi Megbízotti Hivataltól követelik, hogy vizsgálja felül ezt a helyzetet és tegyen megfelelő intézkedéseket.

474 A *Kultúrny život* 1968. május 31-i számának Podnájomníci, cudzinci, výtrzníci? (Albérlok, idegenek, rendbontók?) c. írásáról van szó.